E-ISSN:
2147-2971
P-ISSN:
2148-4163

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

YEAR: 13 - NUMBER: 79
SPRING / 2020

EDITOR
Dr. Serdar YAVUZ

SUBEDITOR
Dr. Serdar BULUT

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Academic Social Science Studies *dergisi yılda dört dönem yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.*
Academic Social Science Studies *dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları* **www.jasstudies.com**'a *aittir.*
Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.
Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

The Journal Of Academic Social Science Studies, *Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir.* ***DOAJ, SOBİAD, MLA, ASOS, TEİ (Türk Eğitim İndeksi), ARASTIRMAX, Akademik Dizin (Akademik Türk Dergileri İndeksi), Journal Seek, Research Bible, İSAM, Index Copernicus, Mendeley, Open Academic Journals Index, CiteFactor, Scientific Indexing Services, Akademic Keys, ASI (Advanced Science Index), S journals Index, ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), I2OR, MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals), Spark Index, İnfobase Index, Sysmatic Impact Factor, International Innovative Journal Impact Factor, Science Library Index*** *başta olmak üzere onlarca veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.*

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.
Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors www.jasstudies.com.
The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.
Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.
Submitted papers will not be returned to the authors.

The Journal of Academic Social Science Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal. **DOAJ, SOBIAD, MLA, ASOS, TEI (Turkish Education Index), ARASTIRMAX Academic Index (Turkish Academic Journals Index) Journal Seek, Research Bible, ISAM, Index Copernicus, Mendeley, Open Academic Journals Index, CiteFactor, Scientific Indexing Services, Academic Keys, ASI (Advanced Science Index), Sjournals Index, ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), I2OR, MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals) and especially Spark Index, Infobase Index, Sysmatic Impact Factor, International Innovative Journal Impact Factor, Science Library Index** are scanned by index and dozens database.

e-ISSN: 2147-2971 / p-ISSN: 2148-4163
Firat University Faculty of Education Turkish Education Department Elazig-TURKEY
25 / 03 / 2020
Year: 13 - Number: 79 - Spring 2020

The Journal of Academic Social Science Studies
International Journal of Social Science

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Editor
Dr. Serdar Yavuz

Assistant of Editor
Dr. Serdar Bulut

E-mail: info@jasstudies.com
Web: http://www.jasstudies.com/
Adress: *Firat University Faculty of Education Turkish Education Department Elazig-TURKEY*

JASS Studies
Year: 13 - Number: 79 / Spring 2020

JASSS

ACADEMIC SOCIAL SCIENCE STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / International Journal of Academic Social Science Studie

Editör / Editor

Dr. Serdar Yavuz

Editör Yardımcısı / Assistant of Editor

Dr. Serdar Bulut

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Ahmet AĞCA	Accounting and Finance	Dumlupinar University
Dr. Ali M. BAYRAKTAROĞLU	Photography	Trakya University
Dr. Ayça Can KIRGIZ	Product Management/Marketing	Yeditepe University
Dr. Barış TOPTAŞ	Music	Adiyaman University
Dr. Bayram TAY	Social Sciences Education	Ahi Evran University
Dr. Erfumiye ERTEKİN	History	Mersin University
Dr. Erkan Turan DEMİREL	Business and Economics	Firat University
Dr. Fatih ÖZEK	Turkish Language and Literature	Firat University
Dr. Fatma Ebru İKİZ	Psychological Counseling and Guidance	Dokuz Eylül University
Dr. Fevzi RENÇBER	Theology	Şirnak University
Dr. Gözde EMEKLİ	Geography	Ege University
Dr. Hanife Nalan GENÇ	French Language and Education	Ondokuz Mayıs University
Dr. İbrahim Halil ÇANKAYA	Sociology	Uşak University
Dr. İbrahim ÜNAL	Science Education	İnönü University
Dr. Işıl TANRISEVEN	Primary Education	Mersin University
Dr. Kürşat Yusuf AYTAÇ	Physical Education	Adiyaman University
Dr. Lütfiye CENGİZHAN	English Language Teaching	Trakya University
Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Painting Job Training	A. I. Baysal University
Dr. Mehmet KURUDAYIOĞLU	Turkish Language Teaching	Abant I. Baysal University
Dr. Mümin DAYAN	Marketing	U. Arab Emirates University
Dr. Murat SUNKAR	Geography	Firat University
Dr. Mustafa AKDAĞ	Educational Sciences	Erciyes University
Dr. Mustafa ŞENEL	Turkish Language	Kafkas University
Dr. Sabri SİDEKLİ	Education Classroom Teacher	M. Sitki Kocman University
Dr. Şebnem SOYGÜDER	Radio Television/Broadcasting	Ege University
Dr. Seda TAŞ	English Language and Literature	Trakya University
Dr. Sedat CERECİ	Radio Television/Broadcasting	Mustafa Kemal University
Dr. Selim YILMAZ	Linguistics	Marmara University
Dr. Şenay Sezgin NARTGÜN	Educational Sciences	A. Izzet Baysal University
Dr. H. Sibel ÜNALAN	History of Art	Adnan Menderes University
Dr. Soyalp TAMÇELİK	International Relations	Gazi University
Dr. Süleyman KARACELİL	Religious Education	Mustafa Kemal University
Dr. Türkan ERDOĞAN	Sociology	Pamukkale University
Dr. Yusuf GENÇ	Social Work	Sakarya University

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Ahmet BURAN	Firat University
Dr. Alexsandre KALACHE	Oxford University
Dr. Erdal ZORBA	Gazi University
Dr. Gloria GUTMAN	Simon Fraser University, Vancouver / Kanada
Dr. Gürer GÜLSEVİN	Ege University
Dr. Han-Woo CHOİ	Dışişleri Kore Üniversite Araştırmaları / Güney Kore
Dr. Hassan ALİ	Maldivler Ulusal University / Maldivler
Dr. Horst UNBEHAUN	Robert Gordon University, Nürnberg / Almanya
Dr. İlhan GENÇ	Düzce University
Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Dr. Jürgen NOWAK	Uygulamalı Bilimler Alice Salomon University / Berlin
Dr. Kim Hyo JOUNG	Dışişleri Busan University Çalışmaları / Güney Kore
Dr. Monika DOHNANSKÁ	Teknoloji, Slovakya Dubnica Enstitut
Dr. Muammer ÇETİNGÖK	Tennessee Knoxville, ABD University of
Dr. Nurşen ADAK	Akdeniz University
Dr. Özden TEZEL	Eskişehir Osmangazi University
Dr. Remzi OTO	Dicle University
Dr. Ronald A. FELDMAN	Columbia University / ABD
Dr. Shannon MELİDEO	Marymount University, Arlington / ABD
Dr. Woo Duck CHAN	Busan University Yabancı Çalışmaları / Güney Kore

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Abdullah ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	Yuzuncu Yil University
Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Faruk ÖZTÜRK	Kilis 7 Aralik University
Dr. Mustafa ÇOLAK	Birleşik Arap Emirlikleri University
Dr. Nadir İLHAN	Ahi Evran University
Dr. Nazmi ÖZEROL	Adiyaman University
Dr. Sevil H. MEHDİYEVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr. Tarık ÖZCAN	Firat University
Dr. Yücel YÜKSEL	Istanbul University

İndeks Sorumluları / Personsfor Index Process

Dr. Mehmet BAYANSALDUZ	M. Sitki Kocman University

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Gürhan CANPOLAT	Istanbul Barosu Baro Sicili: 25490

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. Ozan Deniz YALÇINKAYA	Dicle University
Lect. Hakkı ŞİMŞEK	Adiyaman University
Lect. Özlem ALADAĞ BAYRAK	Trakya University
Lect. Alize CAN	Trakya University
Lect. Ezgi AYDEMİR	Yildiz Teknik University
Lect. Hande İSAOĞLU AKBIYIK	Yildiz Teknik University

Redaktörler / Redactors

Lect. Cihat BIÇAKCI	Giresun University
Lect. Mehmet Akif KARA	Giresun University
Lect. Osman ALBAYRAK	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editor

Dr. Zafer DANIŞ	Sakarya University

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Sharing Nets Principal

Ress. Assist. Hasan KIZILDAĞ	Ondokuz Mayis University

JASSS

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
YEAR: 13 - NUMBER: 79 – SPRING 2020

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

EĞİTİM BİLİMLERİ / EDUCATIONAL SCIENCES

Erol Duran, Kübra Yüzgeç
Grafik Düzenleyicilerin İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerine Katkısı - *Contribution of Graphic Organizers to the Understanding Skills of the Primary Fourth Year Students* **19-29**

Çiğdem Demir Çelebi, Halil Ekşi, Hanife Musa
Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dindarlık Eğilimi İle Spiritüel İyi Oluş Seviyeleri Arasındaki İlişkide Maneviyatın Aracı Rolünün İncelemesi - *The Moderator Role of Spirituality in the Relation Between Religious Tendency and Spiritual Well-Being of Foreign Students in Turkey* **31-40**

Esra Tekel, Hamdi Korkman
Üniversite Öğrencilerinin Akademik Sahtekarlık Eğilimlerinin Yordayıcısı Olarak Ahlaki İkilem - *Moral Dilemma as a Predictor of Academic Dishonesty Tendency of University Students* **41-53**

Yusuf Kızıltaş
İki Dilli Öğrencilerin Okuma Kaygılarının İncelenmesi - *Investigation of Reading Anxiety of Bilingual Students* **55-66**

Seher Merve Erus, Mehmet Engin Deniz
Kişilerarası Bilinçli Farkındalık Üzerine Derleme Çalışması - *A Literature Review of the Studies on Interpersonal Mindfulness* **67-80**

Sülyman Karadağ, Talat Aytan
Geçici Koruma Statüsü Altındaki Suriyeli Çocukların Türkçe Öğrenim Durumları Üzerine Bir Araştırma - *Learning Turkish for Syrian Children Under Temporary Protection Research on Their Situation* **81-94**

Özgür Sami Akgül, Habib Özkan
Moral Sermaye Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması - *The Scale of Moral Capital: A Reliability and Validity Study* **95-112**

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Munise Aksöz
Vecihi Timuroğlu'nun *Fırat'a Masallar* Kitabı Masal mıdır? - *Is The Book By Vecihi Timuroglu "Fairytale for Firat" Really A Fairytale Book?* **113-129**

Ahmet Demir
Türkçe Eğitiminde Şiir ve Yaratıcı Düşünme - *Poetry and Creative Thinking in Turkish Education* **131-145**

Halit Üründü
Krieg und Verfall in der Österreichischen Literatur: Familie Trotta als Sinnbild des Wandels der Donaumonarchie - *Avusturya Edebiyatında Savaş ve Çürüme; Tuna Monarşisinin Değişiminin Bir Sembolü olarak Trotta Ailesi* - War and Decadence in the Austrian Literature: *Trotta Family* as a Symbol of Danube Monarchy Change **147-156**

Lokman Tanrıkulu, Azize Alhan
İstanbul A1 Yabancılara Türkçe Öğretimi Ders Kitabında İletişimsel Dil Yaklaşımı Kullanımı - *The Use of Communicative Competence in Istanbul Teaching Turkish As Foreign Language A1 Course Book* **157-167**

Ünsal Yılmaz Yeşildal
Alevi-Bektaşi Geleneğinde Tavşanla İlgili İnanç ve Uygulamalar - *Beliefs and Practices About Rabbit in Alevi-Bektashi Tradition* **169-181**

Ramazan Arı
Klâsik Türk Şiirinin Estetik Anlayışında Kelime İşçiliği: "İncinmek" Üzerine Hayâller - *Work Crafting in Understanding Aesthetics of Classical Turkish Poetry: Dreams on "Being Hurt"* **183-196**

Yakup Kiriş
Güven Kavramı ve Kitle İletişim Araçlarındaki Siyasi Haberlere Güveni Etkileyen Faktörler Değerlendirmesi - *The Concept of Trust and Factors Affecting Trust into Political News in Mass Media* **197-210**

Serdar Takva, Gökşen Aras
Tayeb Salih'in *Kuzeye Göç Mevsimi* Adlı Romanındaki Arada Kalmışlık Temasının Yansıtılması - Representation of in-Betweenness in Tayeb Salih's *Season of Migration to the North* **211-217**

Reyhan Karkınlı
Kasımalı Bayalinov'un "Köl Boyunda" Romanında İdealleştirilen Sovyet Kadın Tipi - *Soviet Women's Type in Kasimali Bayalinov's Novel Which Name is "Kol Boyunda"* **219-229**

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Gözde Çolakoğlu Sarı
Geleneksel Çalgı Orkestralarında Modernleşmenin İzleri: 'Balalayka Topluluğu'ndan 'Kemençe Beşlemesi' ve 'Gadulka Ailesine'- *Traces of Modernization in Traditional Instrument Orchestras From 'Balalaika Ensemble' to 'Kemenche Quintet' and 'Gadulka Family'* **231-246**

Ekin Boztaş
Türkiye'de Tasarım ve Sanat Eğitimi Veren Fakültelerin Logo Tasarımlarının Grafiksel Analizi - *A Graphical Analysis of Logo Designs of the Schools of Design and Art Education in Turkey* **247-262**

Emrah Ergene, Ali Keleş
Klasik Batı Müziği'nde Oryantalist Araçlar: Gustav Mahler'in *Das Lied von der Erde* Eserinde Uzak Doğu İmgesi - *Orientalist Devices in Western Classical Music: The Far East Image in Gustav Mahler's Das Lied von der Erde* **263-275**

İLAHİYAT / THEOLOGY

Ahmet Ali Çanakçı
Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz (1986-2019) - *An Analysis on the Master and Doctoral Dissertations about Titled Religious Education in Turkey (1986-2019)* **277-306**

Hüsamettin Karataş
Japon Halk Dini Geleneğinde Kami Kültü - *The Kami Cult in The Japanese Folk Religious Tradition* **307-319**

Mehmet Kılıçarslan
Kabul ve Ret Bağlamında İslamî Düşüncede Kabir Azabı - *Grave Torment in the Context of Acceptance and Rejectıon in Islamic Thought* **321-335**

JASSS

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER / SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Ali Ekber Gülersoy, İsmail Buldan
Gömeç Ovası (Balıkesir) ve Yakın Çevresinde Jeolojik-Litolojik Özellikler İle Arazi Kullanımı Arasındaki İlişkiler - *Relationships Between Geological-Lithological Characteristics and Land-Use in Gömec Plain & Immediate Surroundings (Balikesir)* **337-354**

Yahya Bağçeci
İngiltere'de Sanayi Devrimi ve Luddist Başkaldırı (1811-1813) - *Industrial Revolution and Luddites Rebellion in England (1811-1813)* **355-373**

Yeliz Kındap Tepe, Vezir Aktaş, Rojin Demirel, Cansu Kanat
Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumun Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığı Açısından İncelenmesi - *Investigation of the Attitude of Syrian Refugees in Terms of Hostile Attribution Bias* **375-385**

Ahmet Vahdi Türker
İş Tatmininin Psikosomatik Şikâyetler Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür İncelemesi - *The Effect of Job Satisfaction on Psychosomatic Complaints: A Literature Review* **387-396**

Alev Duran
The Dynamics of Turkish-Hungarian Relations in the International Arena - *Uluslararası Arenada Türk – Macar İlişkilerinin Dinamikleri* **397-405**

Aşkım Nurdan Tümbek Tekeoğlu, Kübra Küçük
A Digital Touch to Luxury Brand Marketing: Review of Burberry Case - *Lüks Marka Pazarlamasına Dijital Bir Yaklaşım: Burberry* **407-414**

Ayşe Kurtlu
Ayakkabı Üretim Maliyetlerinin Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle İncelenmesi - *Investigation of Footwear Production Costs With Time-Driven Activity Based Costing Method* **415-429**

Fegani Beyler
Ebü'l-Kasım ez-Zehravi ve *Kitabu't-Tasrif* Adlı Eseriyle İlgili Rusça Araştırmalar - *Russian Studies on Abul-Qāsim al-Zahrāwī and His Work Titled* Kitāb al-Taṣrīf **431-443**

Fırat İlim
Kant Estetiğinde Refleksif Yargı Yetisi ve Tümel İletilebilirlik Kavramları Açısından Bir Form Biçimlendirici Olarak Deha - *Genius as a Form-Shaper in Regard with Reflective Judgement and Universal Communicability in Kantian Aesthetics* **445-450**

Gülberk Gültekin Salman
Use of Digitalization and Social Media in Sports Branding - *Use of Digitalization and Social Media in Sports Branding* **451-467**

Hatice Deniz Günaydın
Psikolojik Danışmanların ve Danışman Adaylarının Erken Dönem Uyum Bozucu Şemalarının Danışma Öncesi ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisinin İncelenmes - *An Investigation of the Effects of Early Maladaptive Schemas on Pre-Counselling and Trait Anxiety Levels of Psychological Counselors and Counselling Trainees* **469-482**

Sezgin Zabun
Sivas Sancağı Kilmigad Kazasının 1838 Tarihli Nüfus Defteri Verilerine Göre Meskûn Erkek Ahalisinin Demografik Özellikleri ve Eşkâlleri - *Demographic Characteristics of Residental Male Population According to the 1838 Population Book of Kilmigad Distric in Sivas Province* **483-495**

Nelihan Bolat Bozaslan
Mondros Mütarekesi'nin İmzalanma Süreci - *The Signing Process of the Mondros Armistice* **497-507**

Umut Turgut Yıldırım
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Eleştirileri: Türkiye'de Muhalefet Partileri Üzerinden Bir İnceleme - *Criticis of Presidential Government System: An Invastigation on Opposition Parties in Turkey* **509-524**

Haldun Soydal, hakan Acet, Şükrü Sürücü
Dış Ticaret Finansmanında Faktoring ve Forfaiting Tekniği - *Factoring and Forfaiting Techniques in External Trade Finance* **525-544**

Aydan Bekar, Nisan Yozukmaz, Çağrı Sürücü, Ramazan İnan
Marmaris'i Ziyaret Eden Turistlerin Alışveriş Deneyimlerine İlişkin Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi - *Determining the Level of Satisfaction Related to Shopping Experience of Tourists Visiting Marmaris* **545-554**

Seçil Utma
Toplumsal Dinamikler Çerçevesinde Türk Aile Yapısının Değişimi: Medyanın Aile Kurumuna Etkisi - *Change of Turkish Family Structure in the Context of Social Dynamics: The Effect of Media on Family Institution* **555-568**

Editörden;

Merhaba;

The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS) dergisinin 2020 yılı ilk sayısı ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşadığımızı bilmenizi isteriz. Yoğun bir makale başvurusu bulunmasına rağmen editöryel ekip ve hakemlerimizin gayretleri sonucunda makale yayın süreçlerinin çok uzamadığını düşünüyoruz.

Akademide, yapılan çalışmaların görünür olması, topluma katma değer sağlaması ve yaygın etkisinin artması hem makale yazarlarının hem de makaleyi yayınlayanların ortak hedefidir. Bu bağlamda JASSS'ta yayınlanan makalelerin indirilme oranlarının yüksekliği bizleri memnun etmektedir. Ayrıca yayınlanan makalelere yapılan atıflar Sobiad (Sosyal Bilimler Atıf Dizini) veritabanında gösterilmektedir. Bu vesileyle yazarlarımızın görünürlüğüne katkı sağlamaktan gurur duymaktayız.

Yayınlanan makalelerin öğrenme ve öğretme sürecinde tüm akademisyenlere faydalı olmasını umuyoruz. Derginin hem elektronik hem de basılı ortamda yayınlanması sürecinde katkı sağlayan, yol gösteren, bakış açısı kazandıran herkese teşekkür ediyorum.

Yeni bir sayıda görüşmek dileğiyle…

Doç. Dr. Serdar Yavuz
Editor of JASSS

From the Editor;

Hello;

We want you to know that we have the happiness of being with you with a year 2020 first third issue of The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS). Despite the presence of an intense article application, we think that the editorial team and the referees put great efforts to shorten the publishing processes.

The fact that the visibility of the work, provide added value to society and the widespread influences are both the common goals of both the writers of the articles and the publishers of the articles in academics. In this sense, we are pleased with the high downloading rates of the articles published in JASSS. References to published articles are also shown in the Sobiad (Social Sciences Citation Index) database. We are therefore proud to have contributed to the visibility of our authors.

We hope that the published articles will be useful to all academicians in the process of learning and teaching. I would like to thank everyone who contributed, guided, and provide perspective in the process of publishing of the journal in both electronic and printed media.

Hope to see you in a new issue…

Assoc. Prof. Dr. Serdar Yavuz
Editor of JASSS

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies),* uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Elazığ-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) sayı olarak yayımlanır. Gerektiği durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmaları yayınlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Jasss (The Journal of Academic Social Science Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, JASSS dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Jasss'ın (The Journal of Academic Social Science Studies)* yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça ve Almancadır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimeden oluşan Türkçe (özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Key Words); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Jasss'a (The Journal of Academic Social Science Studies)* gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör tarafından eklenecektir.

8. *Jasss'ta (The Journal of Academic Social Science Studies)* makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için dört hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemi, biri yazım ve kaynakça kontrol hakemi iken diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşmaktadır. Yazar kendi ana sayfasından makalesinin hakem sürecini takip etmelidir.

9. *Jasss'ta (The Journal of Academic Social Science Studies)* makaleler, e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra, aynı sistemden makalelerin hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 1 yazım ve kaynakça kontrol ve 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmelidir. Çünkü yazarlar, sisteme bir kez düzeltme ekleyebilmektedirler. Bir hakemin

istediği düzeltmeyi yapıp yazı sisteme eklendiğinde, sonraki aşamada ikinci bir hakemin de düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yapılamayacaktır.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirileri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayınlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı büyük adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Jasss'a (The Journal of Academic Social Science Studies)* yazar veya hakem olarak üye olunurken istenilen bütün bilgiler eksiksiz olarak doldurulmalıdır. Özgeçmiş başlığında yazarın/hakemin çalışma ve ilgi alanları sıralanmalıdır. Anabilim dalı başlığında ise önce anabilim dalı sonra da bilim dalı yazılmalıdır. Örn: İşletme/Yönetim ve Organizasyon; Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Dili.

.

The Journal of Academic Social Science Studies
Yıl: 13 - Sayı: 79 , s. 509-524, Bahar 2020

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Eleştirileri: Türkiye'de Muhalefet Partileri Üzerinden Bir İnceleme

Arş. Gör. Umut Turgut Yıldırım
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2676-7157
İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 28.11.2019
Kabul: 15.02.2020
On-line Yayın: 25.03.2020

Anahtar Kelimeler

Hükümet Sistemleri
Hükümet Sistemi Tartışmaları
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
Türk Siyasal Hayatı
Muhalefet Partileri

Araştırma Makalesi

DOI:
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.39936

Öz

Hükümet sistemi tartışmaları, Türk siyasal gündeminin uzun dönemdir vazgeçilmez konularındandır. Akademik çevreler, siyasiler, bürokrasi ve toplumun yanında, demokratik yaşamın tabii unsurları olan siyasi partiler de bu tartışmaların öznesini oluşturmaktadır. Hükümet sistemi tartışmalarının günümüzdeki içeriğini belirleyen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş, Türkiye'deki siyasi partilerin propagandalarında önemli yer tutmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, siyasi partilerin Türkiye'de parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş süreci ve sonrasındaki tepkileri/görüşleri/yaklaşımları, hem yeni hükümet sisteminin değerlendirilmesi hem de uygulanabilirliği konularında oldukça önemli belirtiler içermektedir.

Bu düşünceden hareketle çalışmada, hükümet sistemi değişikliğine geliştirdikleri eleştiriler bağlamında Türkiye'deki muhalefet partilerine odaklanılmıştır. Fakat çalışmanın sınırlandırılması sebebiyle, Türk siyasal yaşamının tüm aktif muhalefet partileri kapsama dâhil edilmemiş, parlamentoda temsilcisi bulunan partilerin yaklaşımları incelenmiştir. Bu minvalde, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, İYİ Parti, Saadet Partisi, Halkların Demokratik Partisi (HDP), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Demokrat Parti, Büyük Birlik Partisi (BBP) yaklaşımları incelenen partiler olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda partilerin 2018'de yürürlüğe giren partili cumhurbaşkanlığı sistemi olarak da adlandırılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne yönelik eleştirileri de çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmadaki temel amaç, muhalefet partilerinin sistem eleştirilerinin yada sistemi destekleyen söylemlerinin odak noktalarının karşılaştırmalı analizle ortaya konulmasıdır. Bu amaçla çalışma, seçilen muhalefet partilerinin söylemlerini, Türkiye'de hükümet sistemi tartışmalarının siyasal gündem haline geldiği 2010 yılından itibaren incelemektedir. Çalışmanın sonucunda ifade edilebilir ki; CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi, HDP, TİP ve Demokrat Parti yürürlüğe giren hükümet sistemini belirli açılardan eleştirirken, MHP ve BBP yeni sistemi belirgin şekilde desteklemiştir. Partilerin eleştirileri, çoğunlukla taraflı cumhurbaşkanı, kuvvetler ayrılığının ihlali ve yeni sistemin Türkiye'ye uyum sorunu üzerinde yoğunlaşırken, karar alma süreçlerindeki tıkanıklıkların giderilmesi ve istikrarlı yönetim, yeni sistemi destekleyen partilerin temel gerekçelerini oluşturmuştur. Muhalefet partilerinin eleştirilerinin temel söylemler üzerinde benzerlik taşıdığı da ayrıca belirtilmelidir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yıldırım, U. T. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Eleştirileri: Türkiye'de Muhalefet Partileri Üzerinden Bir İnceleme. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 79, Spring, p. 509-524.

The Journal of Academic Social Science Studies
Year: 13 - Number: 79 , p. 509-524, Spring 2020

Criticis of Presidential Government System: An Invastigation on Opposition Parties in Turkey

Ress. Asst. Umut Turgut Yıldırım
Inonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Politicial Science and Public Administration, Malatya – TURKEY

Artcile History

Submitted: 28.11.2019
Accepted: 15.02.2020
Published Online: 25.03.2020

Key Words

Government Systems
Government System Discussions
Presidential Government System
Turkish Political Life
Opposition Parties

Research Article

DOI:
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.39936

Abstract

Debates on system of government are indispensable issues of Turkish political agenda for a long time. Besides academic circles, politicians, bureaucracy and society, political parties which are natural elements of democratic life are the subject of these discussions. Transition to Presidential Government System determining context of today's debates of system of government have a wide coverage on the political parties' propagandas in Turkey. From this point of view, reactions/opinions/approaches of political parties after transition process of parliamentary system to Presidential Government System and its post contains very important indications both in evaluation of the new government system and its applicability.

Starting from this idea, opposition parties in Turkey were focused in the context of their criticisms to amendments in system of government in study. However, due to limiting the study, not all active opposition parties of the Turkish political life were included in the scope; parties which have representatives in the parliament were analyzed. In this manner, the Republican People's Party, the Nationalist Action Party, the IYI Party, the Felicity Party, the Peoples' Democratic Party (PDP), the Workers' Party of Turkey (WPT), Democrat Party and the Grand Unity Party (GUP) were specified as parties which their approaches were examined. In this context, critics of parties to the Presidential Government System, also called the party presidential system that came into force in 2018 constitutes the subject of the study. The main purpose of study is to reveal the focal points of the opposition parties' system criticisms or discourses that support the system with comparative analysis. For this purpose, the study examines the discourses/manifestations of the selected opposition parties from 2010 that system of government discussions has been became political agenda. It can be stated that while RPP, IYI Party, Felicity Party, PDP, WPT and Democrat Party criticized the effectuated government system in certain aspects, NAP and GUP did not opposite the new system significantly as a results of study. While parties' criticism mostly concentrated on partial president, violation of separation of power and compliance problem of new system to Turkey, eliminating the deadlocks in the decision-making processes and stable government have been the main reasons for the parties supporting the new system. It should be noted that criticism of opposition parties are similar to main discourses.

GİRİŞ

Hükümet sistemi, devletin temel erklerinden yürütme, yasama ve yargının işlev ve işleyişleriyle ilgili düzenlemeleri ve bu erklerin siyasal sistem içindeki konumlarını belirleyen bütüncül mekanizma olarak tanımlanabilir (Şahin, 2014: 31). Bu anlamıyla, devletin temel erklerinin birbirleriyle olan ilişkisi, hükümet sistemi biçimlerini de oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde hükümet sistemleri; kuvvetlerin birbirinden tamamen bağımsız olduğu ya da ayrımın açık şekilde belirginleştiği başkanlık sistemi; kuvvetlerin arasında yumuşak ayrımın söz konusu olduğu parlamenter sistem; bu iki sistemin özelliklerini kısmen de olsa birlikte barındıran yarı-başkanlık sistemi olarak üçe ayrılmaktadır (Kılınç, 2016: 450-451). Başkanlık sisteminde, yürütme ve yasama organları birbirinden bağımsız şekilde var olurlar. Tek başlı yürütmenin sahibi başkan, halk tarafından doğrudan seçilir. Siyasi bakımdan güçlü yetkilerle donatılan yürütmeyle beraber yasama kanadında halk tarafından seçilen parlamento bulunmaktadır (Karatepe, 2013: 225). Buna karşılık parlamenter sistemlerde yürütme, yasamanın içinden çıkmakta ve cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından temsil edilmektedir. Yasama ve yürütme güçlerinin iç içe geçtiği bu sistemde bakanlar kurulu meclise karşı sorumlu iken, cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadını oluşturmaktadır (Kutlu ve Göksel, 2014: 212). Yarı-başkanlık sistemi ise cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesini gerekli kılmaktadır. Bakanlar kurulu ve cumhurbaşkanından oluşan çift başlı yürütmenin parlamentoya karşı sorumlu tarafı da bakanlar kuruludur (Parlak ve Caner, 2005: 7).

Hükümet sistemlerini konu alan siyasal ve toplumsal tartışmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Türk siyasetinin önemli hususları arasındadır. Hangi sistemin Türkiye'ye daha uygun olduğu ve hükümet sistemlerinin ülkede uygulanabilirliği tartışılan konuların başında gelmektedir. Özellikle mutlak monarşiden, önce meşruti monarşiye daha sonra da cumhuriyete geçiş sürecinde kapsamı giderek genişleyen hükümet sistemi tartışmaları, günümüze kadar güncelliğini yitirmiş değildir. Bununla birlikte, Osmanlı'da tartışmaların merkezinde padişah ve siyasal/bürokratik gruplar yer alırken cumhuriyetten sonra ve özellikle çok partili hayata geçişle, siyasal partiler sistem tartışmalarında birincil özne konumuna gelmiştir. Nitekim demokratik yönetim biçiminin benimsendiği ülkelerde siyasi partilerin ülke siyasetinde asli aktör olduğu dikkate alınırsa, hükümet sistemi tartışmalarının da siyasal partiler düzleminde gerçekleşeceği rahatlıkla öngörülebilir. Bu bağlamda, Türkiye'de de siyasi partilerin, liderlerin ve siyasilerin geçmişten günümüze hükümet sistemi tartışmalarının yürütücüsü ve belirleyicisi olduğu ifade edilebilir. Yürütücü ve belirleyici konumlarıyla da siyasi partilerin, programları çerçevesinde *(ideoloji, lider, amaç vb. dâhildir)* hükümet sistemi tartışmalarına katıldığı ve söylem/politika geliştirdiği de deneyimlenen bir durumdur.

Yukarıdaki bağlam doğrultusunda bu çalışma, Türkiye'de 2017 anayasa değişikliği referandumuyla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne (CHS) yönelik eleştirileri muhalefet partileri üzerinden incelemeye odaklanmıştır. Analizi yapılan muhalefet partileri, parlamentoda milletvekili bulunan partilerle sınırlıdır. Muhalefet partilerinin tutumlarının ideolojik ve konjonktürel refleksler taşıdığı ifade edilebilir. Öte yandan partilerin çoğunluğu yeni sisteme muhalif tavır takınmış, söylemlerini de benzer noktalar üzerinden oluşturmuştur.

1. Türkiye'de Hükümet Sistemlerinin Tarihine Kısa Bir Değini

Osmanlı'da 19. yüzyılda başlayan hükümet sistemi tartışmaları, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra günümüze kadar sürmüş ve hala da devam etmektedir. Önceleri, tartışmalar kuvvetler ayrılığı mı birliği mi sorusu üzerinden yürüse de zamanla kuvvetler ayrılığı sonrakine üstün gelmiştir. Zira bu süreci, hükümet sisteminin mutlak monarşiden meşruti monarşiye daha sonra da cumhuriyete geçişi izlemiştir. Bu değişimin her birinin yeni anayasalar yapılmasıyla gerçekleşmesi, konunun tarihsel bağlamını da Türkiye'deki anayasal hareketlerle açıklamayı gerektirmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, 19.yy'ın sonlarına doğru Genç Osmanlıların siyasal ve toplumsal

etkisiyle 1876 Anayasası'nı kabul etmiş ve mutlak monarşiden parlamenter monarşiye geçmiştir. I. Meşrutiyet dönemi olarak da bilinen bu dönemde, çift yapılı meclis (*Meclis-i Umumi*) yasama organı olarak belirirken, sultan ve bakanlar kurulu (*Heyet- Vükela*) yürütmenin sahipleri olarak tanımlanmıştır. Fakat 1877'de II. Abdülhamit'in meclisi feshetmesiyle parlamenter monarşinin uygulanması ileri bir tarihe ertelenmiştir. 1908'de İttihat ve Terakki grubunun nüfuzu altında 1876 Anayasası tekrar yürürlüğe girmiş ve II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır (Günal, 2009: 24-25). Sonrasında ise I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle hükümet sistemi tartışmaları gündemin gerisinde kalmış, savaşın ertesinde de Cumhuriyet'in ilanıyla tamamen yeni bir hal almıştır.

Öncelikle, hükümet sistemi açısından 1921 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümet şeklini belirleyen ilk belgedir. Bu belgede devletin, yasama ve yürütme yetkilerinin, yasamada toplandığı meclis hükümeti sistemiyle yönetileceği ifade edilmiştir (1921 Anayasası, md.2-3). Bu dönemde yaşanan, saltanatın ve hilafetin kaldırılmasıyla Cumhuriyet'in ilanı yeni bir rejim tesis etmiş ve anayasanın yenilenmesini gerektirmiştir. Meclis tarafından kabul edilen Anayasa 23 Nisan 1924'te yürürlüğe girmiştir. 1924 Anayasası ise parlamenter sistem ile meclis hükümeti sistemi arasında karma bir modeli benimsemiştir. Nitekim meclis yasama ve yürütme gücünü elinde tutmaya devam etmiş, yürütmeyi belirleme ve feshetme yetkisini sürdürmüştür. Bununla birlikte, parlamentarizme uygun olarak yürütme yetkisinin cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından yürütülmesi, milletvekillerinden başbakan atanması, cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğu ve karşı-imza kuralı gibi araçlar, hükümet sistemine karma niteliğini kazandırmıştır (Çekiç, 2016: 454). Karma hükümet sistemi, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesine kadar olan dönemde uygulanmıştır.

1946'da çok partili hayata geçişten sonra dramatik değişimlere sahne olan Türk siyasal sistemi, 27 Mayıs 1960'da ordunun yönetime el koymasıyla tekrar yapılandırılmış, 1961 yılında kabul edilen Anayasayla parlamenter hükümet sisteminin kurulması amaçlanmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi parlamenter sistem, hukuki ve siyasal sorumluluğu bulunmayan devlet başkanlığında, yürütme ve yasama arasındaki kuvvetler ayrılığının yumuşak olduğu ve halkın parlamentoya temsilciler seçtiği bir hükümet sistemi olarak tanımlanmaktadır (Teziç, 1987: 415). Yeni anayasayla Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu kurulmuş, çift meclisli yasama düzeni getirilmiştir. Bu düzenin temel amacı Zürcher (2015: 356) tarafından şöyle ifade edilmektedir: Millet meclisini diğer kurumlarla dengelemek suretiyle, 1950-1960 yıllarında iktidarda bulunan Demokrat Parti'nin sahip olduğu gibi bir yürütme tekelinin oluşmasını engellemek. Yasaların iki meclisten de geçtikten sonra yürürlüğe girmesi, Cumhuriyet Senatosu üyelerinin hem cumhurbaşkanının atamasıyla hem de halk tarafından seçilmesi ve anayasal yargının oluşturulması dönemin önemli gelişmeleridir. Son olarak, Cumhuriyet'e geçişle birlikte kuvvetler birliği anlayışını benimseyen Türkiye'nin, 20.yüzyılın ortalarından sonra kuvvetler ayrılığı ilkesini anayasal güvence altına aldığı görülmektedir.

Artan siyasal istikrasızlık ve toplumsal güvensizlik sonrasında (*1970 ile 1980 yılları arasında 12 hükümet değişmiştir*) ordu, 12 Eylül 1980 tarihinde yeniden iktidara el koymuştur. Darbeden sonra yürürlüğe konulan 1982 Anayasası da öncülü 1961 Anayasası gibi parlamenter hükümet sistemini Türkiye'nin hükümet biçimi olarak kabul etmiştir. Ancak öncülünden farklı olarak yürütme erkini güçlendiren 1982 Anayasası, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm anlayışına uygun düşen bir sistem geliştirmiştir (Kuzu, 1992: 218-219). Fakat 1982 Anayasası'nın benimsediği parlamenter hükümet sistemi de belirli yönlerden eleştirilmeye devam etmiştir.

Bu süreçte, Türk anayasal düzeninde sırasıyla 1987, 1995, 1999, 2001, 2007 ve 2010 yıllarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Değişikler detaylı incelendiğinde; 2007 yılındaki değişikliğin hükümet sistemi tartışmaları açısından önemi anlaşılmaktadır. Mayıs 2007'de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in süresi dolmuş, ancak Anayasa Mahkemesinin cumhurbaşkanlığı seçimi esnasında mecliste üye tam sayısının üçte iki oranında vekil bulunmasını gerektiren kararı sonrasında yeni cumhurbaşkanı

seçilememiştir. Bu durumun üzerine, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliği yapılmıştır (Gönenç, 2011: 2). Bu bağlamda Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından beş yıllık bir süre için seçilme yeniliği, Türkiye'de parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçiş sürecinde önemli bir eşik olarak anlaşılmaktadır (Yıldız, 2015: 8). 2007 yılındaki değişikliğin, Türkiye'nin hükümet sistemini yarı-başkanlık sistemine yakınlaştırdığı bilinmekle beraber parlamenter sistemden de kopuşun başladığı tarih olarak ifade edilebilir. 2014 yılından sonra giderek daha fazla üstünde durulan başkanlık sistemine geçiş meselesi, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra hazırlanan anayasa değişikliği paketinde somut olarak ele alınmıştır. 16 Nisan 2017 tarihli referandumla halk tarafından da onaylanan değişiklik paketiyle CHS'ye geçiş kesinleşmiş ve bazı maddeler yürürlüğe girmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimleri sonrasında da fiili olarak uygulamaya konulmuştur (Turan, 2018: 43). Dolayısıyla Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana benimsediği hükümet sistemleri sırasıyla; karma hükümet sistemi, parlamenter sistem, rasyonelleştirilmiş parlamentarizm, başkanlık sisteminin niteliklerini kısmen içinde barındıran parlamentarizm ve CHS olarak sıralanabilir.

2. Türkiye'de Hükümet Sistemi Üzerine Tartışmalar

Türkiye'nin, cumhuriyet tarihinin uzun bir döneminde parlamenter sistemi hükümet sistemi olarak benimsediği bilinmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de yönetime dair yaşanan krizler ve siyasal istikrasızlıklar, parlamenter sistemin eleştirisine ve başkanlık sistemine geçişe doğru yönelimi de doğurmuştur. 1923'ten günümüze kadar süregelen kamu yönetimine dair reformlar, siyasal alanın dışında bürokratik çevrelerin de ülkenin idari yapısında değişiklik yapma isteğinin uzantısı olarak algılanabilir (Önen ve Kurnaz, 2017: 60). Ancak Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana hükümet sistemi tartışmaları özellikle siyasal alanın temel nesnelerinden biri olagelmiştir.

Türkiye'de başkanlık ve parlamenter sistem tartışmalarının tarihi 1960'lı yıllara kadar götürülebilse de 1980'li yıllar, tartışmaların daha da görünür hale geldiği dönemdir. Ek olarak, koalisyon hükümetleri dönemlerinde parlamenter sistemden vazgeçme ve başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemine geçilmesinin gerekliliği de çoğu kez tartışılmıştır. Nitekim 1970-1980 yılları arasında on üç hükümetin görev yapması, parlamenter sistemin sorgulanmasını daha da arttırmış ve 1980'den sonra başkanlık sistemine geçilmesine yönelik talepler siyasiler tarafından giderek benimsenmeye başlanmıştır (Fırat, 2019: 10). 1960'lı yıllarda başkanlık sistemini öne çıkaran siyasal söylemleriyle dikkat çeken Alparslan Türkeş, Türkiye'nin kendi değerlerine dayanan hükümet sistemi, halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı ve tek başlı yasama ve yürütme organı ile yönetilmesi taraftarıdır (Çolak, 2017: 204-205). Fakat gerek dönemin şartları gerekse yaşanan gelişmeler sonrasından başkanlık sistemi önerileri karşılık bulmamış, 1982'de hazırlanan anayasa, yürütmenin güçlendirildiği parlamenter sistemde karar kılmıştır. Türkiye'nin hükümet sistemine yönelik görüş ve öneriler, 1980'li yılların sonlarına doğru giderek artmaya başlamıştır. Öte yandan, bu tartışmaların daha çok siyasi parti liderleri tarafından siyasal gündeme alındığı da bilinmektedir. Bu bağlamda, Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Süleyman Demirel, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliği önerisini 1980'lı yılların sonlarına doğru meclise sunmuş, ancak DYP liderinin bu adımı, Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olmasını engellemeye yönelik stratejik hamle olarak algılanmış, toplumsal karşılık bulamamıştır (İçener, 2015: 318). DYP liderine ek olarak Turgut Özal da cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye için uygun hükümet sisteminin başkanlık sistemi olduğunu çoğu söyleminde dile getirmiştir. Sonrasında cumhurbaşkanlığı makamına oturan Demirel, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasal problemlerinin çözümü olarak başkanlık sisteminin Türkiye'de kabul edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Güler: 2018: 308). Diğer taraftan, Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan da başkanlık sisteminin tesisini Türkiye için elzem görenlerdendir. Erbakan'ın bu yöndeki anlayışı, Milli Nizam

Partisi ve devamındaki partilerin programlarına ve seçim beyannamelerine de sirayet etmiştir.[1] MHP'nin kurucusu ve lideri Alparslan Türkeş de milli bir sistemin, tek başlı yürütme, tek meclisli yasama ve doğrudan halkın seçtiği cumhurbaşkanı ve dolayısıyla güçlü ve hızlı bir siyasal karar alma mekanizması gibi avantajları dile getirerek başkanlık sistemini destekleyenler arasındadır (Çolak ve Uzun, 2017: 206). Bunlarla birlikte, başkanlık sistemini eleştiren görüşler de Türk siyasal hayatında yer edinmiştir. Temelde yasama ve yürütme arasında dengenin sağlanamaması, erklerin birinin diğeri lehine güçlenmesinin önünü açması ve Türkiye'nin sosyo-politik durumunun başkanlık sistemine uymadığı gibi düşüncelerle öne çıkan bu görüşler, siyasi partiler tarafından da destek görmüştür. Örneğin, Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz, başkanlık sistemine karşı çıkanlardandır. Yılmaz'ın eleştirisinin kaynağı, başkanlık sisteminin Türkiye'ye uyum probleminden ileri geldiği ifade edilebilir (Fendoğlu, 2003: 29). Başkanlık sistemini eleştiren bir diğer parti lideri, Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit'tir. "*Atatürk'ün temellerini attığı parlamenter demokrasinin üzerine başkanlık sistemi bina edilemez*" ifadesi, Türkiye'de mevcut parlamenter sistemin devamının uygun olacağını bildirmektedir (Hürriyet, 1998). Görüldüğü üzere siyasi parti ve liderleri tarafından 1990'lı yıllarda üzerine oldukça fazla görüş bildirilen Türkiye'nin hükümet sistemi, yeni yüzyıla girerken gündemi terk etmiştir. Demirel'in görev süresinin bitmesinin ardından cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer, bu tartışmaların da aniden kesilmesine neden olmuştur (Beceren ve Kalağan, 2007: 175).

Hükümet sistemi tartışmalarının tekrar gündeme gelmesinde 2007 yılı, Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Zira cumhurbaşkanlığı süresi dolan Ahmet Necdet Sezer'in yerine seçilecek cumhurbaşkanının seçimi siyasal açıdan önemli bir kriz doğurmuş ve sistemin tıkanmasına sebebiyet vermiştir. Bu kriz, yukarıda da değinildiği üzere, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi meselesini siyasetin gündemi taşımış ve hazırlanan anayasa değişikliğinin kabulü ile Türkiye'de ilk kez cumhurbaşkanın halk tarafından seçilmesi hükmü yürürlüğe girmiştir (Erat, 2015: 226). Fakat bu dönüşümü sadece 2007 yılında meydana gelen olaylara indirmek de hatadır. Zira 2002 sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Parti'si (AK Parti) lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın beyanlarında başkanlık sistemi taraftarlığı, başbakanlığının ilk dönemlerinden beri önemli yer tutmaktadır. 2003 yılındaki bir konuşmasında "*Başkanlık ve yarı-başkanlık benim siyasette arzumdur. Olmasını isterim, arzu ederim*" diyerek de bu düşüncesini paylaşmaktadır (Hürriyet, 2003). Erdoğan'ın sonraki yıllarda da başkanlık sistemine geçişi öneren açıklamaları devam etmiştir (Fendoğlu, 2012: 47). Hükümet sistemi üzerine tartışmalar, Recep Tayyip Erdoğan'ın bu yöndeki olumlu açıklamalarıyla gündeme taşınmış ve muhalefet partilerinin de tepki niteliğindeki ifadeleriyle siyasal gündemin önemli bölümünü teşkil etmeye başlamıştır. Açıklamaların yanı sıra, 2012'de AK Parti'nin Anayasa Uzlaşma Komisyonuna verdiği başkanlık sistemi teklifinden sonra özellikle 2014 yılında Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilme sürecinde temel siyasal tartışmaların merkezinde konumlanan başkanlık sistemi, 7 Haziran 2015 genel seçimlerinin temel ajandasını da oluşturmuştur (Kılınç, 2016: 468; Bayram, 2015: 13-4). 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra da yeni anayasa ve başkanlık sistemi üzerinden tekrar canlanan siyasal tartışmalar sürerken, 2017 yılına gelindiğinde anayasa değişikliği paketi hazırlanmış, referandum sonucunda kabul edilmiş ve yeni hükümet sistemine geçilmiştir. Yeni hükümet sistemine geçilmesinin temel gerekçeleri olarak da parlamenter sistemin siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları doğurduğu ve olası tıkanıklara cevap veremediği öne sürülmüştür (Gül, Kamalak ve Sallan Gül, 2017: 114).

Özetle, Türkiye'de hükümet sistemi tartışmalarının, öncelikle Türkiye'de parlamenter sistemin daha da özelde parlamentonun işlevini tam olarak yapıp yapamadığı üzerindeki düşünceler etrafında

[1] İfadeler için bkz. *Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük*, md. 16, https: //acikerisim .tbmm.gov.t r/xmlui/bitstr eam/handle/11543/799/197600503.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

şekillendiği ifade edilebilir (Fendoğlu, 2003: 2). Bu bağlamda, parlamenter sistemi eleştiren düşüncelerin belli başlı iddiaları ya da "sistemin sorunları" aşağıdaki gibi sıralanabilir (Turhan, 1993: 51; Kuzu, 2011: 81-91):

1. Yasama ve yürütme arasında karşılıklı feshetme yetkisinin aşırı kullanım tehlikesiyle siyasal istikrarsızlıklara neden olabilme potansiyelini içermesi,
2. Halka karşı siyasal sorumlunun belirsizliği,
3. Seçimlerde çoğunluğun oyunu alan partinin tek parti haline gelmesi,
4. Hükümet istikrarsızlığı, yürütmedeki çift başlılık,
5. Yürütmenin doğrudan halka karşı sorumlu olmaması.

Her ne kadar parlamenter sistemin aksaklıkları yukarıdaki şekliyle sınırlanamasa da genel çerçeve bu minvalde çizilebilir. Zira genellikle, parlamenter sistemlerin genel kabul gören istikrarsız iktidar, güçsüz ya da zayıf hükümet ve düşük nitelikli demokrasi gibi dezavantajlarının siyasal söylemlerde de işlendiği görülmektedir (Gözler, 2010: 613-618).

Öte yandan, başkanlık sistemine yöneltilen eleştirilen toplandığı noktaların, otoriterleşmeyi getireceği, ülkenin bölünmezliğine zarar vereceği ve siyasal-toplumsal kutuplaşmayı arttıracağı gibi gerekçelerle temellendirildiği görülmektedir. Ancak başkanlık sistemini savunan görüşlerin temel savunuları da aşağıdaki gibi özetlenebilir (Aslan, 2015: 9, 33-34):

1. Tek başlı yürütmenin yetki/sorumsuzluk problemini çözmesi,
2. Vesayetçi parlamenter sistemden toplum merkezli siyasete geçişi kolaylaştırması,
3. Lider-odaklı siyaseti değil demokratik düzeni güçlendirmesi,
4. Kuvvetler ayrılığı ilkesini güçlendirerek, siyasal krizleri önlemesi.

Başkanlık sisteminin yukarıdaki savunularının, güçlü yürütmeyle siyasal istikrarsızlığın ortadan kaldırılması düşüncesine dayandığı ifade edilebilir. Ayrıca, başkanlık sisteminin getireceği bir takım mekanizmaların tesisiyle de sistem tıkanıklarının önüne geçilmesi öngörülmektedir.

Diğer yandan, Türkiye'nin hükümet sistemine dair sorunlarını hükümet sistemi tartışmalarının üzerine çıkaran yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlara göre Türkiye, hükümet sistemi tercihinden değil hukuk devleti ilkesinin tam olarak uygulamaya konulamamasından, siyasal ve toplumsal destekli vesayetçi yapıların etkisinden ve temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınamamasından ötürü siyasal tıkanıklıklarla karşı karşıya kalmaktadır (Efe ve Kotan, 2015: 67). Dolayısıyla çözüm sistem değişikliğinde değil, bu değerlerin derinleştirilmesinden geçmektedir.

3. Türkiye'deki Muhalefet Partilerinin Yeni Hükümet Sistemi Eleştirileri

Önceki bölümde değinildiği gibi, Türkiye'de hükümet sistemi değişimlerine ya da değişim isteklerine siyasal parti ve liderleri tarafından çoğu zaman olumlu/olumsuz tepkiler geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Türkiye'de aktif siyasette yer alan muhalefet partiler tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda genel hatlarıyla gösterilen muhalefet partilerinin CHS'ye yönelik düşünceleri, alt başlıklar halinde detaylıca incelenmiştir.

Tablo 1: Muhalefet Partilerinin CHS'ye Yönelik Tutumları

Siyasi Partiler	*Sisteme Yönelik Yaklaşımı*	*Eleştirisinin Odağı ve Söylem*	*Önerisi*
CHP	Eleştirel	Tek adam rejimi/anti-demokratik, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali, partili cumhurbaşkanlığı sistemi ve ekonomik ve siyasi sorunların kaynağı	Parlamenter sisteme dönüş
MHP	Destekleyici	-	CHS'nin devam etmesi
İYİ Parti	Eleştirel	Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali, "aşırı" yetkili idare, ekonomik istikrasızlığın nedeni	Parlamenter sisteme dönüş
Saadet Partisi	Seçici eleştirel	Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali, tarafsız olmayan cumhurbaşkanı, "aşırı" yetkili idare	Tarafsız cumhurbaşkanı olması şartıyla CHS'nin devam etmesi
HDP	Eleştirel	Tek adam/otoriter rejim, insan hakları ihlalleri	Parlamenter demokrasinin de ötesine geçilmesi, radikal/katılımcı demokrasiye geçiş
Demokrat Parti	Eleştirel	Tek adam rejimi ,"aşırı" yetkili idare,	Parlamenter sisteme dönüş
BBP	Destekleyici	-	CHS'nin devam etmesi

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tabloya bakıldığında araştırma kapsamına alınan muhalefet partilerinin çoğunun CHS'ye eleştirel yaklaştığı ve her bir siyasal partinin kendine özgü eleştiri kaynağının olmasının yanında, eleştirel partilerin belirli noktalarda benzeştiği ifade edilebilir. Aşağıdaki başlıklardaki partiler temelinde inceleme, Tablo 1'i açıklamakta ve partilerin tutumlarını detaylıca açıklamaktadır.

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Yeni hükümet sistemi ile ana muhalefet partisi terimi kalkmış olsa da CHP, parlamentoda en yüksek milletvekili sandalyesine sahip ikinci parti konumundadır. Dolayısıyla hükümet sistemi tartışmalarının da önemli aktörlerindendir. Öncelikle belirtilmesi gerekir ki; CHS'ye yönelik yaklaşımıyla CHP, parlamenter sistemi savunan bir konumdadır. CHP'nin geçmişinde de başkanlık

sistemi Parti'nin liderleri tarafından eleştirilmiştir. Parti lideri Bülent Ecevit ve Deniz Baykal, parlamenter sistemin Türkiye açısından uygun olduğunu çoğu zaman dile getirmiştir. Geçmişiyle aynı doğrultuda CHP, günümüzde bu tutumunu devam ettirmektedir. Parti, 2011 ve 2015 yıllarındaki seçim beyannamesinde, Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin tesisinin parlamenter sistemin güçlendirilmesine bağlamış ve yeni anayasa çalışmalarının da bu doğrultuda gerçekleştirilmesini vurgulamıştır (CHP Seçim Bildirgesi, 2015: 20). Parti'ye göre başkanlık sistemi, 12 Eylül rejiminin, yürütmeyi yasamanın aleyhine güçlendirmesinin daha da ileri seviyeye ulaşmasıdır (CHP Seçim Bildirgesi, 2011: 6). Zira CHP'ye göre, demokratik rejimlerdeki kuvvetler ayrılığının sağlanması, cumhurbaşkanın parlamenter sistemi içindeki anayasal yetki sınırlarını aşmamasına bağlıdır. Sistem tartışmalarının ana gündem haline geldiği 2015 yılında yayımladığı seçim beyannamesinde CHP, Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamının siyasallaştırıldığını ve anayasal sınırlarının dışına çıktığını ifade ederek tenkit etmektedir. Parti'nin anlayışında cumhurbaşkanlığı, partiler üstü ve tarafsız konumuyla dikkat çekmektedir (CHP Seçim Beyannamesi, 2015: 20-21). Ancak Türkiye'de yürütme organının hukuki sınırlarla çizilen yetkilerini aştığı belirten CHP, cumhurbaşkanının tarafsız niteliğini yitirdiğini ve vatandaşların temsili noktasında kapsayıcılığını kaybettiğini ifade etmiştir (CHP Seçim Bildirgesi, 2018: 19). Beyannameler dikkate alındığında, CHP'nin hükümet sistemlerinden parlamenter sistemi benimsediği, başkanlık sisteminde yürütmenin yasama karşısında hukuk dışı güçlendirildiği argümanıyla reddedildiği görülmektedir. Öte yandan, CHP'nin CHS'ye yönelik eleştirinin kaynağının da cumhurbaşkanın tarafsızlığını zedelemesi ve aşırı yetkilerle donatması nedeniyle demokratik bir sistem olmadığı inancına bağlamak mümkündür. Diğer yandan CHP'ye göre, başkanlık sisteminin önerilmesinin temel referans noktası parlamenter sistemin siyasal tıkanıklıkları doğurduğu anlayışı, Türkiye'deki rejim sorunlarını tam olarak yansıtmamaktadır. Parti'ye göre siyasal krizlerin temel nedeni, bölünmüş ve kutuplaşmış toplumsal yapı ve siyasal çatışma kültürünün Türk siyasetine hâkim olmasından kaynaklanmaktadır (Milliyet, 2016).

CHP'nin CHS'ye yönelik eleştirilerinin ortak noktası, CHS'nin tek adam rejimini doğurduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal ettiği, hukuku ortadan kaldırdığı yönündeki ifadelere dayandığı belirtilebilir. CHP adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşan Kemal Kılıçdaroğlu, yeni hükümet sistemiyle Türkiye'de meclisin gücünün giderek azaltıldığını, demokratik düzenin gerektirdiği kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortadan kalktığını ifade etmektedir. Ayrıca yürütme erkine ilişkin eleştirilerin yanında CHP, yargının da tarafsız niteliğini kaybettiğini, Cumhurbaşkanına yüksek yargı organlarının üyelerini atama yetkisinin verilmesinin yargı bağımsızlığını ihlal ettiği düşüncesindedir (Haberler, 2019). CHP'nin resmi metinlerinde vurgulanan tarafsız cumhurbaşkanı söylemi, partililerin siyasal gündeminde de önemli yer tutmaktadır. Kılıçdaroğlu bir açıklamasında, siyasal parti liderinin aynı zamanda cumhurbaşkanı olamayacağını belirtirken, cumhurbaşkanın tarafsız olması gerektiğini de eklemektedir (Yeniçağ, 2019a). Ayrıca CHS, toplumsal ve ekonomik hayatı da olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle eleştirilmiştir. Zira Kılıçdaroğlu, Türkiye'de enflasyonun ve işsizliğin artmasının ve Türk Lirasının değer kaybının temel nedeninin tek adam rejimi olduğunu vurgulamaktadır (Birgün, 2019). Sonuçta, CHP'nin yeni sisteme yönelik eleştirilerinin parlamentonun güçsüzleşmesi karşısında yürütme organının yetkilerinin genişletilmesi, denetimsiz yürütme organı, kuvvet ayrılığı ilkesinin ihlali, ekonomik kötüleşme ve partili cumhurbaşkanlığı noktalarında yoğunlaştığı ve parti propagandasının bu söylemler üzerinden yürütüldüğü ifade edilebilir.

3.2. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi, kurucusu Alparslan Türkeş'in de desteklediği başkanlık sistemini destekler tutum geliştirmiştir. Özellikle de 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi ertesinde, Adalet ve Kalkınma Partisi'yle (AK Parti) seçim ittifakı kararından sonraki süreçte yeni anayasa çalışmalarında AK Parti'yi desteklemiş ve 2017 anayasa değişikliği paketini ve CHS'nin hükümet sistemi olarak kabul

edilmesi yönünde siyasal söylem oluşturmuştur. Dolayısıyla MHP'nin CHS'ye yönelik herhangi bir eleştirisine ne parti metinlerinde ne de partililerin söylemlerinde yer verilmemiştir.

3.3. İYİ Parti

MHP'nin içindeki muhalif hareketin temsilcilerinin çoğunlukta olduğu ancak diğer siyasi geleneklerden de gelen siyasetçilerin kurucu kadrosunda bulunduran İYİ Parti, 25 Ekim 2017 tarihinde Meral Akşener tarafından kurulmuş ve Türk siyasal hayatındaki yerini almıştır. Hükümet sistemi tartışmalarındaki konumu hakkında İYİ Parti'nin programı ve seçim beyannameleri dikkate alındığında; İYİ Parti'nin parlamenter hükümet sistemi taraftarı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Parti'nin programında, parlamenter sistemi yaşatmak, Türkiye'de parlamenter sisteme geri dönmek ve kuvvetler ayrılığı prensibini işlevselleştirmek temel amaçlar arasında sayılmaktadır (İYİ Parti Programı: 6-7). 2018'de yayımladığı seçim beyannamesinde de egemenliğin halka ait olduğu parlamenter sistemin yeniden tesis edilmesinin gerektiği belirten İYİ Parti, cumhuriyet ve demokrasinin tek kişinin hükmüne bırakılamayacağı düşüncesindedir. Bu doğrultuda İYİ Parti, iktidara gelirse parlamenter sisteme döneceği hususunda seçmenlere teminat vermektedir. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini kaldıracağını ve yasama ve yürütme arasında kuvvetler ayrılığını tam olarak gerçekleştireceğini de vaatlerine eklemektedir (İYİ Parti Seçim Beyannamesi, 2018: 6, 15). Parti'nin resmi metinlerinde, yeni hükümet sistemindeki cumhurbaşkanının yürütmenin başı olarak devlet idaresinden bizatihi görev alması, temel eleştiri noktası olduğu saptanabilir. Bu doğrultuda, CHS'nin cumhurbaşkanına tanıdığı "güçlü" yetkiler ve sistem değişikliği sonrasında hem fonksiyonel hem de yapısal olarak genişleyen cumhurbaşkanlığı kurumu, İYİ Parti'nin eleştirisine muhatap olmaktadır (İYİ Parti Seçim Beyannamesi, 2018: 23).

Resmi metinlerin yanı sıra İYİ Parti mensuplarının söylemleri de CHS'ye yönelik eleştiride önemli yer tutmaktadır. İYİ Parti Genel Başkan Yardımcı Ümit Özdağ, rejim değişikliği sonrası sistemi tek adam rejimi olarak tanımlarken, ülkenin yönetim krizinin giderek arttırıldığını ileri sürmektedir (Sözcü, 2018). Ayrıca İYİ Parti Sözcü Cihan Paçacı da Türkiye'nin ekonomik krizler yaşamasının temel sebepleri arasında CHS'yi ilk sıraya koymaktadır. Parti'sinin ülke için uygun bulduğu hükümet sistemini de Paçacı, çağın gerekliklerine uygun parlamenter demokrasinin gerekliliğini savunmaktadır (İnternethaber, 2019). Öte yandan Genel Başkan Akşener, CHS'nin toplumsal mutabakata dayanmadığını ve aceleyle hazırlandığını vurgularken, güçlendirilmiş parlamenter demokrasinin Türkiye açısından daha uygun hükümet sistemi olduğunu çoğu açıklamasında yinelemiştir (Yeniçağ, 2019b). Görece yeni bir parti olarak İYİ Parti, CHS'yi açıkça uygun hükümet sistemi olarak görmemektedir. Devlet organları yasama ve yürütmenin sistem değişikliğiyle tek kişinin elinde toplandığı argümanı da eleştirisinin temel dayağı olarak görülebilir. Kuvvetler ayrılığı ilkesine siyasal programında oldukça önem atfeden İYİ Parti'nin CHS'yi yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek organda toplandığı kuvvetler birliği sistemini tesis ettiği gerekçesiyle eleştirdiğini belirtmek mümkündür.

3.4. Saadet Partisi

Temsilcisi olduğu Milli Görüş ideolojisinin refleksiyle Saadet Partisi'nin başkanlık sistemi taraftarı olduğu öngörülebilir. Ancak Parti'nin CHS'ye yönelik tutumu, genel anlamıyla eleştireldir. Parti'nin 2018 yılında yayımladığı seçim beyannamesinde "*Yeni cumhurbaşkanlığı sistemiyle birlikte Meclis'in yürütme üzerindeki denetim gücü elinden alınmış, yürütmeyi denetlemesi gereken yargı da yürütmenin etkisine girmiştir*" ifadesine yer veren Saadet Partisi, yasama yürütme ve yargı arasındaki iş bölümünün ortadan kalktığı iddiasıyla yeni sistemi eleştirmektedir. Denge/denetleme mekanizmalarının ihlal edildiği gerekçesiyle de Saadet Partisi, parlamentonun siyasal karar alma süreçlerinde etkinliğini yitirdiğini belirtmektedir (Saadet Partisi Seçim Beyannamesi, 2018: 32-33). Hatta Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu, cumhurbaşkanın elinde bulundurduğu meclisi seçime götürme ve yüksek yargı organlarının üyelerinin çoğunu atama yetkisinin, vesayetçi anlayışı yansıttığı kanısındadır

(Sözcü, 2017). Bununla birlikte, CHS'ye yönelttiği eleştirilerin yanında Karamollaoğlu "*Biz prensip itibari ile başkanlık sisteminin karşısında değiliz. Hatta taraftarız anca Başkanlık sistemi kabul edilecekse mutlaka bu başkanlık sisteminde kuvvetler ayrımına uyulması icap eder*" ifadesiyle, Milli Görüş'ün başkanlık sistemine yönelik tavrını da sürdürmüştür (Hürriyet, 2017). Karamollaoğlu'nun ifadelerinden anlaşılacağı üzere, Saadet Partisi'nin başkanlık sistemine eleştirel konumda olduğu söylenemez. Ancak Türkiye için önerilen CHS'nin yürütme organını "aşırı" güçlendirmesi, Parti tarafından eleştirilmektedir. Ek olarak cumhurbaşkanın siyasal parti üyeliğinin düşmemesi de Saadet Partisi'nin anlayışında CHS'nin eleştirildiği diğer hususdur (Cumhuriyet, 2019). Bununla birlikte Saadet Partisi'nin yeni hükümet sistemine yönelik tutumunda dikkat çeken nokta, cumhurbaşkanın tarafsız olması kaydıyla yeni hükümet sisteminin devam edebileceğini ifade etmesidir (Doğan Haber Ajansı, 2019). Bu tutumun ideolojik tandanslar taşıdığı daha önce de belirtilmiştir. Bu bağlamda, Saadet Partisi'nin kuvvetler ayrılığı prensibini içselleştirmiş başkanlık sistemine karşı olmadığı, fakat Türkiye'de yürürlükte olan CHS'yi çoğu yönüyle eleştirdiği ifade edilmelidir.

3.5. Halkların Demokratik Partisi

Parlamentoda temsilcisi bulunan bir diğer parti HDP'dir. Parti'nin programında siyasal rejime yönelik ifadeler özetlenirse, HDP temsili demokrasinin temsil kapasitesinden şikayet etmektedir. Parti'ye göre parlamento, demokrasinin uygulanmasında yetersizdir. Halkın tamamıyla karar alma süreçlerine katıldığı, denetleme mekanizmalarının yaygınlaştırıldığı radikal demokrasi, savunulan demokrasi anlayışıdır (HDP Parti Programı). CHS'ye yönelik tutumuna bakılırsa; HDP hükümet sistemi tartışmalarının siyasal alanda merkezileştiği 2015 yılındaki seçim beyannamesinde "*açık bir biçimde karşı olduğu Başkanlık Sistemi'nin anayasa değişikliklerinin temel koşulu haline getirilmesini kabul etmeyecek, başkanlık sistemine geçit vermeyecek*" ifadesiyle yeni hükümet sistemini aşikâr bir şekilde reddetmiştir (HDP Seçim Beyannamesi, 2015: 6). 16 Nisan Referandumuyla kabul edilen yeni sistemi tanımlarken HDP, tek adam rejimi ve otoriter rejim olarak tanımlamaktadır. Yeni sistemin bireysel ve grup özgürlüklerini, insan haklarını, kuvvetler ayrılığını ve çoğulculuğu kısıtladığı inancıyla HDP, tekrardan "demokratik anayasanın" oluşturması anlayışına sahiptir (HDP Seçim Beyannamesi, 2018: 5-6). Parti'nin resmi metinleri incelendiğinde "*tek adam rejimi*" ifadesinin sıklıkla kullanılması, HDP'nin yeni hükümet sistemini bu söylem üzerinden eleştirdiği iddiasını güçlendirmektedir. Ayrıca metinlerde ele alınan demokrasi, insan hakları, ekonomi politikaları, sosyal güvenlik vb. gibi konuların genelinde mevcut siyasal iktidarın uygulamalarını eleştiren tavrın egemen olduğu da dikkat çekicidir. Resmi metinlerin yanı sıra parti mensuplarının açıklamaları da CHS'ye yöneltilen eleştirilerin berraklaştığı verileri oluşturmaktadır. HDP mensuplarının açıklamaları değerlendirildiğinde, CHS'nin ekonomik krizin temel nedeni, demokratik gelişmeler önündeki engel, toplumun kutuplaşmasına neden olan ve toplumsal barışı zedeleyen sıfatlarla ele alındığı görülmektedir[2]. Dolayısıyla HDP'nin eleştirisinin üzerine inşa edildiği özellikler bakımından CHS, anti-demokratik, otoriter ve insan haklarını ihlal eden sistem olarak görülmektedir.

3.6. Türkiye İşçi Partisi

Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentoda iki milletvekili bulunmaktadır. Dolayısıyla Parti'nin CHS'ye yönelik görüşleri de araştırma kapsamına alınmalıdır. Türkiye İşçi Partisi'nin parti programında başkanlık sistemi ya da CHS' ye yönelik herhangi bir ifade yer almamaktadır. Ancak 2018'de seçim beyannamesinde TİP, yeni sisteme tabiri caizse oldukça sert eleştiriler getirmiştir. Parti'ye

[2] Bu açıklamalara örnek olarak şu kaynaklara ulaşılabilir: NTV, "*HDP'den Cumhurbaşkanlığı sistemi eleştirisi*", 09.07.2019, https://www.ntv.com.tr/turkiye/hdpden-cumhurbaskanligi-sistemi-elestirisi,73xRPad3V0m9zK60yxK8OA; Evrensel.net, "*Temelli; Cumhurbaşkanlığı sistemi rehabilite edilemez*", https://www.evrensel.net/haber/382306/temelli-cumhurbaskanligi-sistemi-rehabilite-edilemez.

göre 24 Haziran 2018 seçimleri ki bu seçim CHS'nin tam olarak yürürlüğe gireceği seçimdir, Türkiye'de faşizmin kurumsallaşmasından başka bir şey değildir. TİP'in anlayışında yeni sistemler beraber Türkiye, tek adam rejiminin etkisi altına alınacaktır (TİP Seçim Beyannamesi, 2018). Ayrıca Parti'nin resmi sitesinde de CHS, "*saray rejimi*" ve "*saray düzeni*" olarak tanımlanmıştır[3]. Bu verilere bütüncül bir perspeftifle bakılırsa, TİP'in yeni sistemi çoğu yönüyle tenkit ettiği anlaşılabilir.

3.7. Demokrat Parti

Her ne kadar 1940'ların ortalarında kurulan Celal Bayar'ın Demokrat Parti'sine söylem ve ideoloji olarak dayansa da 2000'lerin Demokrat Parti'si, Doğru Yol Parti'sinden dönüşerek 2007'de kurulmuştur. 2009'da da Anavatan Partisi ile bütünleşmiştir. 2018 yılında da CHP ve İYİ Parti'nin oluşturduğu Millet İttifakıyla seçimler katılmış ve bir milletvekiliyle parlamentoya girmiştir. Hükümet sistemlerine yönelik yaklaşımında, sivil anayasa ve demokratik çağdaş yaşam söylemiyle hazırladığı 2007 seçim beyannamesinde Demokrat Parti, kuvvetler ayrılığı ilkesini demokrasilerin olmazsa olmaz ilkesi olarak tanımlamıştır (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2007: 7). Demokratik yönetimlerde de devlet organlarının tümünün doğrudan halk tarafından seçilmesi gerekliliğine değinen Demokrat Parti, holistik açıdan olmasa da başkanlık sisteminin bir takım özelliklerini benimsemektedir (Demokrat Parti Programı: 9). Ancak partinin yukarıda tarif edilen anlayışının kurulduğu yıllarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Nitekim 2015 yılı seçim beyannamesinde, cumhurbaşkanın parlamento tarafından seçilmesini destekleyen Demokrat Parti, parlamenter sistemin hükümet sistemleri arasında Türkiye'ye en uygun hükümet biçimi olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Cumhurbaşkanının üst düzey bürokratları atama yetkisinin sınırlandırılmasını da savunmaktadır (Demokrat Parti Seçim Beyannamesi, 2015: 27). Öte yandan, Türkiye'de siyasi partilerin seçim ittifakı yaparak girdiği 24 Haziran 2018 seçimlerinde Demokrat Parti, CHP ve İYİ Parti'nin yer aldığı Millet İttifakı'nı desteklemiştir. Yeni sistemin eleştirisi üzerinden uzlaşan Millet İttifakı, Demokrat Parti'nin de yaklaşımını ifade edebilir. Demokrat Parti lideri Gültekin Uysal da yeni sistemi, sınırsız yetki-sıfır denetim rejimi olarak tanımlarken, sistemin tek adamın nüfuzunda olduğunu dile getirmiştir (Sputnik Türkiye, 2019). Dolayısıyla Demokrat Parti'nin yeni sisteme yönelik yaklaşımının partinin kuruluşundan beri farklılaştığı görülmektedir. Giderek parlamenter demokrasi taraftarı halini alan bu tutumun, CHS'nin halkın doğrudan seçtiği cumhurbaşkanı ve güçlü yürütme gibi niteliklerine muhalefet oluşturduğu söylenebilir. Tek adam rejimi, denetlemeyen idare ve aşırı yetkili cumhurbaşkanı, Demokrat Parti'nin eleştirisinin söylemlerini oluşturmaktadır.

3.8. Büyük Birlik Partisi

Ülkücü Hareket olarak bilinen Türk siyasal hayatının milliyetçi kanadının 1980 sonrasında önemli iç çekişmelere sahne olması, fikirsel farklılıklar ve siyasal yöntemdeki ayrışma 1990'lı yıllarda devam etmiş ve 1993'te Muhsin Yazıcıoğlu liderliğinde BBP kurulmuştur (Bayraktar, 2015: 38). 2018 genel seçimlerine AK Parti ve MHP ile kurduğu Cumhur İttifakı'yla giren BBP, aynı zamanda parti lideri olan Mustafa Destici'nin milletvekili olmasıyla parlamentoya girmiştir.

Parti'nin yeni hükümet sistemi hakkındaki düşüncesinin genel manasıyla sistemi onaylayan yönelimde olduğu belirtilebilir. Seçim döneminde yayınladığı kitapçıkta da BBP, kurucu lideri Muhsin Yazıcıoğlu'nun da başkanlık sistemini desteklediğini belirterek, bu yöndeki tutumunu devam ettireceğini beyan etmiştir (BBP, 2018). Ek olarak Mustafa Destici'nin de açıklamaları, CHS'yi destekler içeriğe sahiptir[4]. Dolayısıyla BBP'nin CHS eleştirisine rastlanılmamaktadır.

---

[3] TİP Resmi Web Sitesi'nde *"Bayram Günleri Yakındır: Saray düzenine son vereceğiz!"*, isimli yazıya bkz. http://tip.org.tr/2019/04/23/bayram-gunleri-yakindir-saray-duzenine-son-verecegiz/.

[4] Mustafa Destici'nin ifadeleri için bkz. *"BBP Genel Başkanı Destici: Eski sisteme dönmemiz mümkün değil"*, https://www.aa.com.tr/tr/politika/bbp-genel-baskani-destici-eski-sisteme-geri-donmemiz-mumkun-degil/1522164.

SONUÇ

Hükümet sistemi, devlet yönetimi noktasında oldukça önem arz eden bir husustur. Bu niteliğiyle de sürekli siyasal gündemin içinde kendisine yer bulmaktadır. Türkiye'de de Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren hükümet sistemi tartışmaları, siyasal ve toplumsal aktörler tarafından ele alınmaktadır. Türkiye'de özellikle son otuz yılın başlıca siyasal gündemi olan başkanlık sistemi meselesi, günümüz şartlarında hala popülerliğini yitirmemiştir. Son olarak 2017 yılındaki referandumla kabul edilen ve 2018'de yürürlüğe giren CHS, Türkiye'de uzun bir dönem siyasal partilerin ajandasında yer almıştır. Partiler, avantajlı ya da dezavantajlı yönleriyle bu sistemi, siyasal söylem ve pratiklerinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de CHP, MHP, İYİ Parti, Saadet Partisi, HDP, Demokrat Parti ve BBP özelinde muhalefet partilerinin CHS'ye eleştirilerini inceleyen bu çalışma, öncelikle Türkiye'deki hükümet sistemi gelişmelerine yer vermiş, sonrasında da seçilen partileri resmi metinleri ve parti mensuplarının söylemleri etrafında incelemiştir.

İncelemenin sonucunda, parlamentoda temsilcisi bulunan muhalefet partilerinin sayıca çoğunluğunun CHS'yi Türkiye'ye uyumlu bir hükümet sistemi olarak değerlendirmediği sonucuna varılmıştır. Partilerin genel kanısı da hükümet sistemleri arasından parlamenter sisteme dönüş önerisinde kendini belli etmektedir. CHS'ye yöneltilen eleştirilerde kullanılan siyasal söylem bağlamında da partilerce benimsenmiş benzerlikler bulunmaktadır. Zira muhalefet partileri, tek adam rejimi doğurduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal ettiği, taraflı cumhurbaşkanına izin verdiği, "aşırı" yetkili idareyi kurumsallaştırdığı, ekonomik ve siyasal krizlere neden olduğu gibi gerekçelerle CHS'yi eleştirmişlerdir. Muhalefet partilerinin geliştirdiği tutumların ideolojik kaynakları, partilerin geçmişte de başkanlık sistemi tartışmalarına getirdiği yorumlarla ilişkilendirilebilir. Ancak, günümüz siyasal ortamında partilerin oluşturduğu ittifakların da bu tutumların neden ve sonucu olduğu ifade edilebilir.

CHP'nin yeni hükümet sistemi eleştirisinin, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali, cumhurbaşkanının tarafsızlığını kaybetmesi, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sona ermesi ve yürütmenin denetlenememesi söylemleri üzerine inşa ettiği görülmektedir. Buna karşılık, MHP'nin herhangi bir eleştiri yöneltmediği ve yeni hükümet sistemini desteklediği sonucuna varılmıştır. İYİ Parti'nin ise CHS'yi özellikle tek adam rejimi yarattığı dolasıyla eleştirdiği ve eleştirilerin başkanlık sistemine değil özellikle CHS'ye yönelik olduğu ifade edilebilir. Saadet Partisi'nin CHS'yi denetimsiz yürütme organını doğurduğu gerekçesiyle eleştirdiği görülmektedir. CHS'nin tek başlı yürütmesinin demokratik düzenin gerektirdiğinde daha fazla yetkilerle donatıldığını belirten Saadet Partisi, belirli koşullarda yeni hükümet sisteminin devam edebileceğini de belirtmektedir. HDP'nin yaklaşımı da temelde eleştirel olmakla birlikte CHS'nin anti-demokratik sistem olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Demokrat Parti'nin de eleştirisinin diğer muhalefet partileriyle benzer söylemlere dayandığı görülürken, BBP'nin yeni sistemi desteklediği parti söylemlerinde açık şekilde belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

Aslan, A. (2015). Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma. *SETA Yayınları,* (122).

Bayraktar, Ö. (2015). Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(28), ss. 35-40.

Bayram, S. (2015). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları Algılar, Argümanlar ve Tezler,* SETA Raporu, Ankara.

Beceren, E. ve Kalağan, G. (2007). Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sitemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(11), 163-181.

Çekiç, M. (2016). 1982 Anayasası'nın Hükümet Sistemi Açısından Değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (7), 414-478.

Çolak, Çağrı D. Ve Uzun, A. (2017).Türk Siyasal Hayatında Başkanlık Sistemini Gündeme Getiren Liderler: Türkeş, Demirel Özal ve Erdoğan. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50): 196-214.

Efe H. ve Kotan L. M. (2015). Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(9): 67-94.

Erat, V. (2015). Türkiye'de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemi Üzerine Etkiler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25), 325-355.

Fendoğlu, H. T. (2003). Parlamentarizm-Başkanlık Sistemi Tartışmaları Üzerine. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7: 1-34.

Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık Sistemi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 39-60

Fırat, E. (2019). Türkiye ve Dünyada Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi Türkiye'de Uygulanabilir mi? *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (15), 1-20.

Gönenç, L. (2011). Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Politika Notu :33)*, 1-6.

Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukun Genel Teorisi*, Cilt.1, Bursa. Ekin Yayınları.

Gül, H.; Kamalak İ. ve Sallan Gül S. (2017). Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, *Strategic Public Management Journal*, 3, 101-120.

Güler, T. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(39), 299-322.

Günal, E. (2009). *Türkiye'de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni*. İstanbul: Karakutu Yayınları.

İçener, Z. Ç. (2015). Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi: Özal ve Demirel'in Siyasi Mülahazaları. *Bilig*, 75, 313-340.

Karatepe, Ş. (2013). Hükümet Sistemleri ve Türkiye. *Yeni Türkiye*, 51.

Kılınç, D. (2016). Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Başkanlık Sistemi Üzerine Değerlendirmeler, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1): 447-510.

Kutlu Ö. ve Göksel Z. S. (2014). Yasama, Yürütme ve Yargı. Kutlu Ö (Ed.), Siyaset Bilimine Giriş (s. 211-238) İçinde. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Kuzu, B. (1992). Yeni Bir Anayasaya Doğru. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(3), 215-235.

Kuzu, B. (2011). *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi.* İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Önen, S. M. ve Salim, M. (2017). Kamu Yönetimi Reformlarında Yeni Perspektifler ve Arayışlar, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(8): 51-69.

Parlak, B. ve Caner C. (2005). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetsel Yapılar.* İstanbul: Alfa Aktüel.

Şahin, K. (2014). Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Siyasi Kültür ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(3): 29-71.

Teziç, E. (1986). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Turan, A. Menaf. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3): 42-91.

Turhan, M. (1995). Parlamenter Sistem mi, Yoksa Başkanlık Sistemi mi? *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(179): 78-82.

Yıldız, A. (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 1-14.

Zürcher, Erik J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* Çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazeteler ve İnternet Kaynakları

1921 Anayasası, *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*, (https:// www.tbmm .gov.tr/anayasa /anayasa 21.htm).

Büyük Birlik Partisi (BBP). (2018). *Türkiye'de Birlik Vakti*, https://www.bbp.org.tr/files/1b640c55-2221-40cb-a80d-2ec978bc5a50.pdf.

Birgün. (2019). "*Ne Eski Sistem Ne De Revizyon*", 06.07.2019, https:// www. birgun. net/haber/ne-eski-sistem-ne-de-revizyon-260926 .

Cumhuriyet. (2019). "*Saadet Partisi'nde seçim barajı ve Cumhurbaşkanlığı sistemi açıklaması*", http://www.Cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1471154/ Saadet_Partisinde_ secim_ baraji_ve_Cumhurbaskanligi_sistemi_aciklamasi.html.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). (2011). *Seçim Bildirgesi: Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi Herkesin Türkiye'si*, https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf .

CHP Seçim Bildirgesi. (2015). *Önce Türkiye*, https:// chp.azureedge.net/ 1a d6a86388 3e 456ea3eb6c84db38c771.pdf.

CHP Seçim Bildirgesi. (2018). *Millet İçin Geliyoruz*, http ://secim 2018. chp. org. tr/files / CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3.

Demokrat Parti Programı. Ankara Demokrat Parti Yayınları, http: // www. Demokrat parti.org.tr/Upload/pdf/DP.Yeni.Program.pdf .

Demokrat Parti Seçim Beyannamesi.(2007). Artık *Demokrat Parti var. Çare var*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/876/200706401_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Demokrat Parti Seçim Beyannamesi. (2015). *Yeni Nesli Türkiye Programı*, file:///C:/Users /iibf/Downloads/637529130.pdf

Doğan Haber Ajansı. (2019). "Karamollaoğlu: Cumhurbaşkanlığı sistemi tarafsızlık kaydıyla devam edebilir", 03.07.2019, https://www.dha.com.tr/son-dakika/karamollaoglu-cumhurbaskanligi-sistemi-tarafsizlik-kaydiyla-devam-edebilir/haber-1675030.

Haberler.com. (2019). "Kılıçdaroğlu: "Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Fiilen Ortadan Kalkmıştır", 23.04.2019, https://www.haberler.com/kilicdaroglu-kuvvetler-ayriligi-ilkesi-fiilen-11979583-haberi/.

HDP Parti Programı. https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8 .

HDP Seçim Beyannamesi. (2015). *"Büyük İnsanlık"* https: //www .hdp.o rg.tr/im ages/U erFiles/ Documen ts/Editor/HDP%20Se%C3%A7im%20Bildirgesi%20Tam%20Metin.pdf.

HDP Seçim Beyannamesi. (2018). https: //bian et.org/ system upload s/1/files/attachments/000/002/124/original/HDP_Se%C3%A7im_Bildirgesi.pdf?1526306774.

Hürriyet. (1998). "*Ecevit: Başkanlık Sistemi Kurulamaz*", http:// www.hurriyet.com.tr /gundem/ecevit-baskanlik-sistemi-kurulamaz-39019886.

Hürriyet. (2003). *Erdoğan: Başkanlık sistemi benim arzumdur*, 20.04.2003, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-baskanlik-sistemi-benim-arzumdur-141506 .

Hürriyet. (2017). "*Karamollaoğlu'ndan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Eleştirisi*", 19.02.2017, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/karamollaoglundan-cumhurbaskanligi-h ukum et-sistemi-elestirisi-40370372 .

İnternethaber. (2019). "*İYİ Parti'den sistem eleştirisi! Bir an önce…*", 27.06.2019, https://www.internethaber.com/iyi-partiden-sistem-elestirisi-bir-an-once-2032060h.htm

İYİ Parti Programı. https://iyiparti.org.tr/Assets/pdf/iyi_parti_programi.pdf.

İYİ Parti Seçim Beyannamesi. (2018). *"Milletimizle Sözleşme"*, https:// iyiparti. org. tr/assets /pdf/secim_beyani.pdf.

Milliyet. (2016). *"CHP'nin Başkanlık Raporu: Cumhurbaşkanını Halk Seçmesin"*, http://www.milliyet.com.tr/siyaset/chpnin-baskanlik-raporu-cumhurbaskanini-halk-secmesin-2256304.

Saadet Partisi Seçim Beyannamesi. (2018).*"Türkiye Vizyonu"*, https://saadet.org.tr/wp-

content/uploads/2018/12/1528900020beianname.pdf .

Sözcü. (2017). *"Karamollaoğlu'ndan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Eleştirisi"*, https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/karamollaoglundan-cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi-e les tir isi-1687609/ .

Sözcü. (2018). *"İYİ Partili Özdağ'dan Başkanlık Sistemi Eleştirisi"*, 25.11.2018, https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/iyi-partili-ozdagdan-baskanlik-sistemi-elestirisi-2758682/ .

Sputnik Türkiye. (2019). DP lideri Uysal: AKP'yi kurtaracak hiçbir demokratik formül yok, 02.10.2019, https:// tr. sputniknews.com/politika/201910021040306768-dp-lideri-uysal-akpyi-kurtaracak-hicbir-demokratik-formul-yok/.

TİP Seçim Beyannamesi. (2018). *Söz Kardeşim*, http://tip.org.tr/2018/05/19/tip-secim-beyannamesi/.

Yeniçağ. (2019a). *"Kılıçdaroğlu'ndan Erdoğan'a referandum çağrısı"*, https:/ /www. yenicaggazetesi.com.tr/kilicdaroglundan-erdogana-referandum-cagrisi-240367h.htm.

Yeniçağ. (2019b). *"Meral Akşener'den Hükümet Sistemi Açıklaması"*,22.07.2019, https:// www .yenicaggazetesi.com.tr/meral-aksenerden-hukumet-sistemi-aciklamasi-242830h.htm